

tet, inkább szisztematikusan kiürítettnek tűnnek az építmények. Igen valószínű, hogy az egykori tulajdonosok még időben el tudták hagyni a lakhelyüket az értékeikkel együtt.

KOVÁCS LORÁND OLIVÉR⁷⁰

275. Petőmihályfa határa (Vas megye) B, Á, I

2011. május 24-én a Vasvár kistérség szélessávú hálózat infrastruktúra kialakításához kapcsolódó földmunkák során régészeti megfigyelést végeztünk.

Felső-sziget (KÖH 79647): Petőmihályfától K-re, Hegyhát-szentpéter irányában húzták a közműárkot, a műúttal párhuzamosan, ezen a szakaszon az úttól D-re pár m-re. Az árok átlagban 60–70 cm széles, és 110–120 cm mély volt. A növényzet dús, a humuszoslaskor kidobott földet közvetlenül az árok széléhez rakták. További terepbejárásra nem volt lehetőség. Az átlag 25–40 cm vastag humusz alatt barna, barnásszürke agyag található. A Felső-sziget nevű határrészén, a Hosszú-rét nevű lelőhelytől K-re, a közműárok két objektumot vágott keresztül. Az egyik esetben az árok nyomvonalában csaknem 7,5 m hosszan tudtuk követni a jelenséget, innen több őskori, bronzkori kerámiatöredék került elő. Ettől az objektumtól Ny-ra kb. 20 m-re az árokban egy kb. 120 cm hosszan átvágott gödör metszetét figyeltük meg, melyből nem került elő leletanyag. Mindkét jelenség esetében azok mélysége meghaladta a közműárokét.

Hosszú-rét (KÖH 79649): A falu foci pályájával majdnem szemben figyeltük meg a jelenséget. A közműárok É-i metszetfalában kb. 2 m széles, a humusz réteg alatt 50–60 cm mély objektumot dokumentáltunk. Az objektum az előkerült kerámialeletek alapján kora Árpád-kori.

Munkatárs: Kőszegi Ádám régésztechnikus.

FARKAS CSILLA

276. Pécs, Apáca utca 21. (KÖH 26807) (Baranya megye) Kö, Ú

A Ciszterci Szent Margit Óvoda udvara alatt ÉNy–DK irányú pinceág húzódik. A pinceág É-i oldala mellett jelentős mennyiségű földkimosódást észleltek, amely életveszélyessé tette az óvoda hátsó udvarának használatát.

Az egyházi óvoda hátsó udvarában, a telek K-i felében a felszín lépcsőzetes kialakítású, egy K–Ny irányú támfal tartja az É-i oldalon magasabban emelkedő földtömeget. A támfal a D-i oldalról nézve 2,40 m magas az ottani felszíntől, É-ről 1,10 m. A támfal É-i oldala mellett jelölték ki a 2×2 m alapterületű akna helyét.

A terület Sopianae késő római kori É-i temetőjének és a középkori városnak a területére esik, kiemelten védett régészeti lelőhely. Római sírokkal, sírépítményekkel, középkori épületmaradványokkal, településhez kapcsolódó egyéb jelenségekkel lehetett előzetesen számolni.

A régészeti megfigyelést 2011. október 3–10. között végeztük. A mai felszíntől 3 m-es mélységben jelentkezett a természetes altalaj, amelyben régészeti objektum nem jelentkezett. Az akna oldalfalait dokumentáltuk, tisztázottá vált a rétegződés, amelyet az É-i és K-i szelvényfalban tudtunk nyomon követni.

A D-i metszetfalban a kőből épített támfal található, alja 2,40 m mélységben van a felszíntől. A Ny-i aknafalban közvetlenül a felszín alatt jelentkezett egy kőfal, alapozása alja 1,1 m mélységben volt. Alatta, a Ny-i metszet D-i felében egy korábbi kőfal visszabontott csomója látszott. A visszabontás szintjén a D-i oldalon jelentkező fal kiszélesedik. Az alsó falcsomk mellett ugyanaz a töltésföld jelentkezik, mint ami az É-i és K-i metszetfalban látszik. A föld a sérült fal helyére került, így a töltésföld annál későbbi. A felső falat viszont belealapozták a töltésföldbe, így a fal a töltésföldnél későbbi. Az alsó fal alatt a római kor utáni sötétszürke humuszos-iszapos feltöltődést figyeltünk meg. Az alsó fal valószínűsíthetően középkori eredetű, a felső egyértelműen újkori építésű. A D-i oldal támfalának földfelszíni része a téglák alapján egyértelműen újkori, a felszín alatt a felső (szűkebb) rész is annak tekinthető, az alsó, kiszélesedő rész esetleg korábbi.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

277. Pécs, Aranyos Mária kápolna (KÖH 26950) (Baranya megye) Á, Kk, Kú, Ú

A pécsi püspökvár É-i részén, az Aranyos Mária kápolna környezetében a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeumának munkatársai végeztek falkutatást a romok helyreállítása kapcsán. A kutatás során megállapítottuk, hogy a kápolna helyén, és tőle Ny-i, É-i és D-i irányban egy, vagy több, a kápolnánál korábbi, több periódusú épület maradványai találhatóak. A kápolnával egykorú és annál későbbi középkori falakat valamint két, a kápolna bontását követő periódust is meg tudtunk különböztetni. Az épületmaradványok a kápolna Ny-i, É-i és K-i oldalán egymással nem hozhatóak egyértelmű összefüggésbe, ezért csak különálló periodizációjukra van mód.

A kutatás során egyértelműen megállapíthattuk, hogy a székesegyház É-i oldalán, a kora középkori püspöki palota és a barokk magtár közti terület már a 14. század előtt is be volt építve. A legkorábbi falmaradvány feltehetően még a 13. századnál korábbi időszakból származik, ez egy támfal lehetett, amely a 11. századi püspöki lakótoronytól É-ra húzódott. Jelentősebb beépítésre a 13. században került sor. Ekkor a terület ÉNy-i részén egy igényes kialakítású épületet emeltek, amelynek padlózatát vörösmárvány- és márgalapokkal burkolták. Az épület É-i fele a későbbi belső várfal alá esik. Elképzelhető, hogy ezzel az épülettel áll összefüggésben az a támpilléres kerítésfal is, amely a terület DK-i részén került elő. Az épület fennmarad falcsomkjainak alaprajzi elhelyezkedése, és vörösmárványpadlója alapján nagy valószínűséggel templomépületként értelmezhető. Mivel a későbbiekben lényegében ezt váltotta fel az Aranyos Mária kápolna, amely püspöki palotakápolnaként épült, joggal feltételezhetjük, hogy már ez a 13. századi templom is a püspöki palotakápolna szerepét töltötte be. Ezt az épületet még a 14. század közepe előtt Ny felé kétszer is kibővítették, majd

⁷⁰ A konzulensek és a munkatársak teljes névsorát lásd: RKM 2010, 326.

Ny-i falát megköpnyezték. A bővítések É-i fele is a várfal alá került, de a fennmaradt D-i rész tagolása leginkább egy háromtengelyes karzatként értelmezhető. A feltételezett templomot körülvevő kerítésfal DK-i szakaszát K felé megvastagították majd a terület ÉK-i részére egy toronyszerű épületet emeltek. Ezt követően egy új támfal építésével kibővítették azt a korai teraszt, amely a püspöki palota és a támpilléres kerítés közt, a toronyszerű épület előtt helyezkedett el. Ekkor már nem állt a püspöki palota 11. századi lakótornya, talán ezt váltotta ki a tőle ÉNy-ra épülő új torony, ami továbbra is egy püspöki lakótorny, vagy lakóépület maradhatott. Ez a funkció összefügghet a püspöki kápolna közelségével.

A püspökvár belső falrendszere Ny-i részének építése során az új belső várfalat a feltételezett 13. századi kápolna ÉNy-i sarkáig építették ki. Egy következő építési szakaszban, a 14. század közepén az ÉK-i toronyszerű épület, és a korábbi feltételezett kápolna Ny-i bővítései kivételével minden korábbi falat lebontottak a területen és felépítették a gótikus Aranyos Mária kápolnát. Az új kápolna építésével együtt, a szentélye mögött, támpilléres támfallal kerített, a püspöki palotáig terjedő, széles teraszt képeztek ki, amelyet egy átlósan elhelyezett kerítésfallal két részre osztottak. Ugyanekkor a kápolna Ny-i homlokzata előtt egy vastag É–D-i falat emeltek, amellyel kettévágták a püspökvár területét. Ekkor készülhetett el a belső várfalnak a 13. századi kápolna helyére épített középső szakasza. Az Aranyos Mária kápolnát K felől, a toronyszerű épületből, azaz a feltételezhető püspöki lakótornyból lehetett megközelíteni a kápolna É-i oldala mentén az É-i első szakaszban nyíló kapuzaton át. Később épült fel a kápolna új sekrestyéje, ami elvágtatta az átjárást a kápolna és a püspöki lakótorny között, így a kápolna ekkor már csak a lakótornyból volt elérhető.

Ezt követően az ÉK-i toronyszerű épületet, vagyis a lakótornyot lebontották, és a helyén felépítették a belső várfal Ny-i szakaszát. E munka során gyökeresen átépítették a püspöki palota épületét is. Valószínűleg ekkor emelték meg a kápolna és a palota közötti kert szintjét is. Feltehetően ehhez a periódushoz kapcsolható a püspökvárat a kápolna homlokzata előtt kettéosztó várfal bontása, miáltal a kápolna megközelíthetővé vált Ny felől is. Az építkezésre valamikor a 14. század második felében, valószínűleg Vilmos püspök idején kerülhetett sor. A lakótorny bontása, és a püspöki kápolna megközelítési lehetőségeinek átalakítása mellett szól, hogy a felújított régi püspöki palota funkciója ekkor változhatott meg, és kerülhetett át a püspök rezidenciája a székesegyháztól DNy-ra eső épületekbe.

A későbbiekben a kápolna és a belső várfal között egy keskeny helyiséget alakítottak ki, végleg elzárva ezzel a kápolna és a régi püspöki palota közti közlekedés útját. Végül a kápolna mögötti kertben egy új kerítésfalat emelve a kápolnát teljes egészében leválasztották a régi palota területéről. Ezzel egy időben a kápolna és a várfal közti helyiséget Ny felé kibővítették.

A kápolna és a tőle Ny-ra álló korai épület bontására csak a 17. század folyamán kerülhetett sor. A 17. században a romok fölé, a belső várfalhoz ragasztva ezután egy nagy méretű, vagy két kisebb ház épült. A feltárásokból ismert Ny-i fal és a többszortatú K-i épület látható Joseph de Haüy 1687-es felmérésén is. A rajz szerint a Ny-abbí épület, vagy amennyiben eredetileg egységes építmény volt, akkor a nagyobbik Ny-i fele már nem

állt, mindössze egyetlen fala látszott. E falak minden bizonnyal egy török kori kaszárnyaépület, vagy lakóházak maradványai lehetnek.

A 18–19. században, a területen álló összes épület pusztulása után, a belső várfalat belülről megköpnyezték.

BUZÁS GERGELY

278. Pécs, Janus Pannonius utca 10. (KÖH 26872)

(Baranya megye) Ró, Á, Kö, Kk, Kú, Tö, Ú

A terület Sopianae késő római kori É-i temetőjének (KÖH 70899) és a középkori városnak a területére (KÖH 38760 és 70847) esik, kiemelten védett régészeti lelőhely. Beruházáshoz kapcsolódó régészeti megfigyelést 2010 nyarán végzett a BMMI. Az akkor előkerült *cella trichorát* szeptember 15. és november 11. között tervásatás keretében kutattam.⁷¹

2011-ben június 1.–augusztus 3. között folytattuk a kutatást. (Az illusztrációkat lásd a 141 és a 142 oldalon!) Befejeztük a kripta feltárását, a kutatási területet D-i irányban kiszélesítettük 40 m²-nyi területtel. 2011-ben 5 új régészeti objektum került elő. A két cölöplyuk valószínűsíthetően a középkori épület DNy-i szegletében lévő faszerkezetű melléképület tartócölöpeinek a helyét jelölik. A középkori épülettől D-re előkerült csontváz helyzete alapján hódoltságkori vagy újkori, a két gödör késő középkori/hódoltságkori. 2010–2011. évben összesen 210 m²-t tártunk fel.

Kápolna: Az apszis D-i oldalán a két sarokpillér között lépcső maradványai kerültek elő. Két lépcsőfokot azonosítottunk, az alsó fok 2 nagy méretű faragott kötömbje eredeti helyzetében megmaradt, három ilyen kötömb hiányzik. A felső fokból csak a kövek helye látszik a *terrazzoszerű* habarcsban. Az alsó lépcsőfok előtti területet a külső talajszinten lapos, szabálytalan alaprajzú kövekkel rakták ki. Az épület bejárata előtti lépcsőfokokra a természetes talajszint D-i irányú lejtése miatt volt szükség: át kellett hidalni a küszöbszint és a bejárat előtti talajszint közti különbséget.

Az épület tört mészkőből és téglából vegyes falazással épült: A kripta K-i falában, annak aljától 0,50 m magasságban két egyenlítő téglasort építettek be, amely a megfigyelések szerint körbefut a kripta falában. A következő kiegyenlítés előbbtől 1,30 m-rel magasabban jelentkezett a *narthex* Ny-i és É-i (a kripta D-i) falában, lényegében a felmenő falazat alján. Itt azonban nem beszélhetünk körbefutó téglasorokról, ugyanis a (kiszedett) téglasor(ok) szintjén mind a *narthex* D-i falánál, mind a Ny-i apszisnál kőfalazás figyelhető meg. Ezen a szinten a Ny-i apszisnál csak a támpillérek külső szélében figyelhető meg sorszerű téglafalazás. Ezenkívül a kődarabok közé helyenként tört tégladarabokat építettek be a falazatba. A kripta osztófalanak D-i szakaszának alsó részét tisztán téglából építették, 5 sor téglavolt megfigyelhető. A lapos, egyenletes felszínű téglát esetenként lapos homokkődarabokkal pótolták (pl. Ny-i apszis D-i vége). A tört mészkődarabokat is igyekeztek sorsze-

71 RKM 2010, 327–328.